

KULTUR OG UDVIKLING

Af førsteprest *Mads Lidegaard*, Godthåb

Man må være sekretær, cand. jur. Per Bryld taknemlig for, at han i aprilnummeret (1958, side 154) satte et problem til debat, som længe har trængt dertil: Forholdet mellem den kulturelle og materielle udvikling på Grønland. Det var ingen taknemlig opgave, for P. B. har evindeligt ret i, at problemet er temmelig uhåndgribeligt og at nogen klar stillingtagen som følge heraf næppe vil være mulig. Vidt forskellige synspunkter er da også i de sidste år blevet fremsat, hvor man har svunget lige fra en total fordanskning til en fanatisk opretholdelse af så meget af den gamle fangerkultur som muligt.

Som P. B. rigtigt fremhæver, er en nøjere definition af begreberne i høj grad ønskelig, hvis debatten skal kunne nå et resultat, men desværre forekommer det mig, at P. B.s artikel *ikke* skabte den ønskede klarhed, - ja, at den endog på flere punkter blot var med til at øge forvirringen. Før der går ind på artiklens synspunkter, skal da også her forsøges en definition - i fuld bevidsthed om en sådant angribelighed og mangler.

Kultur er jo i virkeligheden et begreb, som dækker over en mangfoldighed af fænomener - heraf vel uklarheden. Den første opgave må blive at udskille disse forskellige bestanddele, så vi kan få lidt mere hold på dette åleglatte ord: kultur. Og uden at være fagmand tør man vel nok som en første grov sortering skelne mellem de elementer i kulturen, som bunder fortrinsvis i folkets medfødte anlæg og evner - altså mere biologisk betonedede foreteelser, - og de elementer, som er resultater af længere eller kortere tilvænnings- og tillæringsprocesser. De første, de medfødte, kunne man så igen dele i to: Sindelag og evner.

a) *Sindelag*. Rent psykisk har hvert folk og folkegruppe vel nok sit eget særpræg, som i mindre grad er resultat af milieuets påvirkning end af arvelige egenskaber. Når nært beslægtede europæiske folk under omtrent samme livsvilkår og samme tekniske kultur alligevel udviser så tydelige forskelle som f. eks. mellem dansk og tysk folkesind, kan det næppe forklares på anden måde. Selv inden for landets grænser møder vi det i forskellen på f. eks. jysk og fynsk lynne. Hvor meget større må man så ikke på forhånd vente den tilsvarende forskel mellem

grønlandsk og dansk. Dette sindelag - eller som Grundtvig ville kalde det: Folkeånden - lever tilsyneladende videre, uanfægtet af det store kulturskifte, Danmark og Europa har været igennem i det sidste sekel, og må altså også på Grønland forventes at kunne fortsætte på trods af den tekniske revolution. Som det mest direkte udtryk for dette folke-lyne har vi digtningen og - måske med nogen modifikation - sproget.

b) *Evner*. Det er almindeligt anerkendt, at nogle folk er mere musikalske end andre, nogle har større kunstneriske anlæg, andre mere udpræget håndlag o. s. v. Sligt kan man sikkert heller ikke forandre. Kun kan betingelserne for disse evners udfoldelse være til stede i større eller mindre grad.

Derefter kommer vi til de kulturelementer, som skyldes en udvikling, en påvirkning, og dem kan vi igen dele i tre hovedgrupper: Livssynet eller moralen, den reelle oplysnings stade og den rent faglige dygtighed.

c) *Livssyn*. Som et produkt af mange forskelligartede faktorer, natur, erhverv, historie, påvirkninger udefra samt naturligvis folkets eget sindelag opbygger enhver folkegruppe i tidens løb et ganske bestemt livssyn, en bestemt religion med en ganske bestemt moral svarende dertil samt et ganske bestemt sæt af skikke og livsvaner. I denne moral og disse skikke finder hver enkelt en ledesnor for sit liv og sine handlinger, opbygget på generationers erfaringer om livets vilkår. Moralen hænger i reglen nøje sammen med de ydre kultur- og samfundsforhold, og den vil da også være følsom overfor enhver forandring i disse forhold. Vi i Europa kan bedst tale med om, hvad f. eks. den tekniske kulturs sejr kan indebære for netop folkets livsindstilling i retning af forandring eller opløsning, og vi må naturligvis vente det samme alle vegne, hvor teknikken får indpas, også på Grønland.

d) *Oplysning*. Dette tidens store slagord dækker over den reelle viden på alle livets forskellige områder. Det er uden videre klart, at behovet for en sådan viden skifter meget stærkt med udviklingen af nye erhverv og samfundsformer, og at viden om eet erhverv *kan* være ganske nytteløs under et andet erhverv og i et som følge heraf forskelligt samfund.

e) *Faglig dygtighed*. Dette kulturelement er måske i princippet meget beslægtet med d) oplysningen, men i kraft af sin absolut udvortes karakter må det sikkert alligevel udskilles som noget særligt. En befolkning *kan* således godt være i besiddelse af en vis teknisk dygtighed og alligevel mangle den oplysnings-ballast, som virkelig kan gøre en sådan dygtighed frugtbar.

f) *Sproget*. Som et ganske særpræget fænomen må vi nævne sproget, som i definitions-mæssig henseende volder visse vanskeligheder. Vi har nævnt, at det er udtryk for folkesindet, men samtidig er det jo også stærkt præget af ydre forhold som erhverv, samfund samt påvirkninger udefra. Der ingen tvivl om, at et sprog,

Linoleumssnit af den grønlandske kunstner, kæmner Kåle Rosing.

som i harmoni med folkesind og livsforhold slutter som en handske om en fast og venlig hånd, under forandrede livsforhold kan blive en anakronisme og en hemsko for udviklingen, hvis ikke sproget selv er i stand til og virkelig gennemgår en tilsvarende udvikling. Vi kan blot tænke på, hvordan de europæiske folkesprog har måttet gennemgå en omfattende latinisering, før de kunne tilpasses den moderne kultur. Omvendt vil folkesprogets forsvinden kunne betyde forkrøblede udviklingsbetingelser for det dybere folkelige særpræg, vi har omtalt under a) og

b), så sandt som et helt fremmed sprog, skabt af et fremmed folkesind, let vil blive som en habit, hvor ikke eet mål passer til figuren. Modersmål er vort hjertesprog - helt løgn er det nu ikke ...

Efter at vi nu forsøgsvis har defineret kulturens forskellige elementer, kommer vi til næste spørgsmål: Hvilke mål må en kulturel påvirkning stille sig? Eller i den aktuelle situation: Hvilke mål må den kulturelle oplysningsvirksomhed på Grønland stille sig i disse år i forhold til den materielle udvikling? Det vil nok være praktisk at tage punkterne eet for eet igen:

a) og b) - *de medfødte anlæg*: Det må især være dem, man søger at værne om og skaffe gunstige udviklingsbetingelser, når man taler om at bevare den gamle grønlandske kultur - eller det bedste i den. Omvendt vil man ikke kunne gøre dem til genstand for påvirkning eller forandring undtagen gennem vidtgående blodblandning, hvilket heller ikke skulle være ønskeligt, set fra noget synspunkt. Det er vel også f. eks. i Danmark det eneste, som vi kan forvente at bevare uantastet i fremtiden, hvor så mange andre kulturforskelle mellem landene må forventes at blive udjævnet.

c) - *livssynet*: Dette er sikkert det mest problematiske punkt af alle. Erfaringen har vist og man må se i øjnene, at det gamle livssyn med dets tilbehør af moral og livsvaner ikke uden videre kan bevares under de nye forhold. Eller for at sige det mere direkte: Hvis der på noget tidspunkt skal opnås harmoni mellem folkets ydre livsbetingelser og dets indre livssyn, da må dette sidste forandres meget. Ellers vil grønlænderne simpelthen ikke kunne udnytte det nye samfunds muligheder i en sådan grad, at de vil kunne klare sig i konkurrencen med andre områder. Og hvad måske endnu værre er: Ellers vil teknikken blive et umoralsk, lovløst monstrum, som går sine egne veje, fordi menneskene ikke formår idémæssigt at beherske den. (Vi i Europa er kommet et godt stykke ad den her nævnte vej og vil derfor sikkert også kunne hjælpe mindre udviklede folk i dette vanskelige spørgsmål, - men vi har endnu ingenlunde formået at besejre teknikens nedbrydende kræfter med ånd).

Bryld harcellerer over tendensen imod fuldstændig fordanskning af Grønland. Det er i mindre grad *dansk* kultur, der er tale om, end fælles vestlig teknisk kultur. Det, som vi i øjeblikket prøver at lære grønlænderne, er sikkert omtrent det samme, som englænderne, amerikanerne og franskmændene prøver at lære andre folk i samme situation som grønlænderne. Og hvad er det da? Er det „Hist hvor vejen slår en bugt“, Mozart el. lign., som Bryld vittigt foreslår?

Det er der vel næppe nogen, som i alvor prøver på. Det er langt mere jordnære og håndgribelige ting, som brænder mest på. Bryld spørger, om der da til en

bestemt teknisk udvikling svarer et bestemt åndeligt kulturelt stade. Ja, det tør antydes, selvom dette stade altså ikke befinder sig i de højere åndelige luftlag. Et par eksempler kan illustrere, hvad „kritikken“ har ment med en sådan påstand:

Penge er noget underligt noget - som kan bruges og forsvinde, som kan yngle og skabe, som kan forhærde og ødelægge. Når mennesker begynder at bruge penge i dagligdagen, da trænger de i meget høj grad til at forstå penge og deres væsen, renter, kapital, investering, afskrivning o. s. v. Mangler de orientering om disse fundamentale ting, da er der opstået en kulturel „skævhed“, som kan volde utallige vanskeligheder.

Når et jægerfolk, som har levet i et individuelt præget familiesamfund, pludseligt skal danne et moderne *demokrati*, da forlanges der ikke blot en masse viden om og forståelse af samfundets indretning og funktion, men der kræves en total mentalitetsændring, hvor man skal til at føle sig solidarisk med en hel nation. Hvis forståelsen og den rette indstilling mangler, da hjælper de fine institutioner kun lidet.

Når udviklinger medfører forøget *fritid*, må man forstå at udnytte denne rigtigt for at være på højde med situationen.

Når samfundet ikke længere giver de unge livsmuligheder, medmindre de har en *uddannelse*, må forældrene kende de veje, ad hvilke uddannelsen kan opnås.

Når nye *varer* kommer på markedet, må man være i stand til at bedømme dem, hvis de ikke skal virke i uheldig retning, - jfr. spiritus-problemet.

Når selvforsynende altmuligmænd pludselig skal være specialister i en rationel industriel seriefabrikation, hvor man møder på klokkeslet, udnytter maskinerne o. s. v., da må de grundig orienteres om og til bunds forstå, hvad det er, der sker, hvis ikke det hele skal forekomme dem fremmed og meningsløst. De må kende reglerne for produktionen, konkurrence, afsætningsforhold, omkostninger, rationalisering, lønoverenskomster, valutapukler og alt sligt. De må lære, hvad det er at være led af en stor helhed, og at alle har ansvar. De må ikke blot vide og forstå, - de må *ville*.

Når den selvforsynende fanger begynder at bruge huse, redskaber, tøj m. v., som han ikke selv har lavet, da savner han det gamle forhold til sine ting, - de bliver ligesom døde eller fremmede for ham, og han behandler dem derefter. Igen kræves der her en ganske bestemt indstilling, en ganske bestemt udvikling, før et sundt og harmonisk forhold kan opstå mellem manden og hans ting.

De nævnte eksempler turde være nok til at vise, at snakken om misforhold mellem den ydre og indre udvikling ingenlunde er tågetale, men en ganske klar realitet, som kan påvises på snart sagt hvert eneste punkt af udviklingen, om pladsen tillod. Og det er altså ikke blot oplysning, der er tale om, det er en ændring af hele indstillingen, altså i høj grad et spørgsmål om åndelig kultur.

Der må altså tilstræbes en så dybtgående forandring af de grønlandske livsvaner og livsindstilling, at det vil sætte folket i stand til at forstå og udnytte de nye livsforhold tilfulde. Og forsøg på kunstigt at opretholde skikke og tanker, som ikke passer til de ændrede livsforhold og derfor virker hæmmende på udviklingen, må betegnes som bagstræb. *Men* - - først nu kommer den egentlige vanskelighed. Det betyder ikke, at *hele* den gamle indstilling og moral skal kastes overbord. Det er ikke sikkert, at hele *sendingen* er kassabel, fordi et par æbler i kassen viser sig at have pletter. Mennesker er tilbøjelige til, når noget af den gamle livsvisdom viser sig at være uholdbar, da at kaste det hele overbord. Vi kender udmærket fænomenet fra Danmark, hvor enkelte af de gamle sandheders fallit har fået mange mennesker til med svigtende logik at kassere hele det livsgrundlag, vi hidtil har levet på. Resultatet er det såkaldte „frie“ menneske, som er sin egen moral - hvilket i virkeligheden vil sige: som ingen har, og hvis handlinger derfor er fuldstændigt tilfældige. Kun de store enkelte, om overhovedet noget menneske, er skabt til at leve uden en rettesnor for sine handlinger. Hvis rettesnoren kasseres, bliver handlingerne i reglen ganske uberegnelige.

Hvis dette sker for et helt folk, indebærer det en akut fare for opløsning af dets sundhed og hele samfund, og man må derfor være yderst varsom med at kaste mere på porten, end man er nødt til, da det altid vil være en højst langsommelig proces at erstatte en tabt moral. Til en vis grad må man dog gøre dette, da det altid vil være en uafviselig pligt for den påvirkende kultur at udfylde det moralske tomrum, som måtte opstå i den påvirkede kultur, med nyt moralsk indhold. (Noget andet er, at Bryld sikkert har ret i sin skepsis m. h. t. Danmarks - og iøvrigt hele Vestens - reelle muligheder for at udfylde et sådant åndeligt tomrum i øjeblikket. Det fyldes i hvert fald *ikke* med det, vi kalder højere dannelse, musikforståelse, litterær sans og andet sligt. Behovet er af etisk art og ligger langt dybere).

Iøvrigt vil vel en del af den gamle grønlandske livsindstilling stadig forblive uforandret, så sandt som den jo *også* er et produkt af landets natur og livsbetingelser, og de vil jo også fremover på Grønland være temmelig forskellige fra de europæiske, al teknik til trods.

Konklusionen må altså blive, at man tilstræber en forandring af livsindstillingen i takt med den af udviklingen dikterede nødvendighed, undgaar en åndelig udvanding og stadig har et vågent øje for den gamle livsindstillings samfundsbevarende værdi nu og i fremtiden.

Hvis man hertil siger, at kultur overalt er et produkt af de ydre forhold, in casu teknikken, og at disse af sig selv vil skabe den rigtige og nødvendige kultur, også på Grønland, blot man giver tid, da må dertil siges, at når vi griber så voldsomt og kunstigt ind i de ydre forhold heroppe, da *har* vi allerede brudt den

naturlige udviklings linje, og da må der også gribes kunstigt ind overfor den åndelige kultur.

d) - *oplysningen*: Problemet er her langt enklere, idet grundig saglig oplysning i reglen vil kunne gives uden fare for skadelige bivirkninger. En sådan forøget almindelig oplysning er derfor vist alle enige om at ønske. Man må blot her være klar over, at nok så megen oplysning kan være ganske nytteløs, hvis ikke samtidig *viljen* findes til at bruge den. I tidens overdrevne tro på oplysningens undergørende evner overser man tit dette, og følgen er gang på gang skuffelse over de manglende resultater af den megen oplysning.

e) - *faglig dygtiggørelse*: Her gælder det samme som nys nævnt om oplysningen. Man må altså blot passe på, at dygtiggørelsen følges op af en tilsvarende mere idé-mæssigt betonet orientering, så den ikke kommer til at svæve frit i luften som en fin mekanisme, man ikke forstår at bruge på rette måde.

f) - *sproget*: Problemerne er allerede rullet op een gang. Jeg tør ikke drage konklusionen, bl. a. fordi jeg ikke har forudsætningerne for at bedømme det grønlandske sprogs virkelige evne til at tilpasse sig den fremtidige kultur. Spørgsmålet må stå åbent til besvarelse. - -

Tilbage står endelig spørgsmålet om de rette *midler* til at nå de her opstillede mål. Bryld har redegjort for de virkemidler, oplysningsvirksomheden i øjeblikket har til rådighed på Grønland, og det er der ingen grund til at gentage. Men jeg vil dog lige knytte nogle bemærkninger til denne redegørelse:

Man må krybe, før man kan gå - lære den lille tabel før den store. Vi skal passe på ikke bare at tro, at det gælder om at drive en oplysningsvirksomhed svarende til den, der i øjeblikket drives i Danmark. Vi må på mange måder prøve at stille os noget tilbage til det udviklingstrin, vi hjemme var nået til for 50 år siden eller mere. For Grønlands nuværende udviklingstrin svarer *ikke* til Danmarks nuværende, og oplyser vi efter nutidig dansk mønster, vil befolkningen heroppe tit mangle mulighed for at forstå det, fordi vi simpelthen er sprunget over det mellem-liggende. Der er gennemgående brug for langt mere elementær oplysning, end man fra dansk side tænker sig - og i et forståeligt sprog. Det, der serveres i pjecer, radio og presse, meget tit direkte oversat fra et dansk manuskript, er alt for tit næsten uforståeligt for den brede befolkning heroppe. Det er udmærket med velskrevne, intellektuelt højt rangerende artikler, foredrag o. s. v., og det er da også danske og dansktalende læsere og lyttere vel undt, - *men* ordene vil i grønlandsk oversættelse alt for tit tage sig ud som ren volapyk for den brede læseskare. Hvis den elementære opgave for Grønlands kulturelle organer i dag er *folkets* oplysning, da må de tage konsekvensen og tale et sprog, som folket kan forstå -

på bekostning af den finere journalistik og stilistik. Og man må bevidst i højere grad stille sig for øje, *hvad* det er, befolkningen har brug for, - og systematisk udnytte de givne muligheder for at give den det. Vi må ikke give stene for brød, når der skrives på brød.

Og endelig til sidst noget rent pædagogisk. I det foregående er det et par gange blevet fremhævet, at et meget væsentligt moment i oplysningen er *viljen* til at bruge de erhvervede kundskaber, - indstillingen overfor udviklingen og tingene. Man må jo her indrømme, at sligt kun kan bibringes gennem en mere personlig påvirkning. Det er altså ikke nok med neutral saglig oplysning. Det nytter ikke med nok så megen lærdom, hvis man sover tiden væk. Der må også vækkes til dåd. - Nu nærmer vi os betænkeligt forrige århundredes højskoleterminologi, så vi kan lige så godt springe i det: Vi kommer næppe udenom det levende ord. Jeg kan måske beklage nødvendigheden af at inddrage så belastede begreber i nærværende debat, men jeg tror, at det må med, hvis billedet skal være fuldkomment. Netop hvis selve indstillingen skal ændres, til samfundet, til værdierne, til andre mennesker, da må der tales også til hjertet. Det kan ske i skolerne (efter det nye skolelovsforslag i Danmark er dette skolens *vigtigste* opgave), i radioen til nød, på embedsmændenes rejser - ikke blot som embedsmænd, men som menneske til menneske, på arbejdspladserne, privat, i aftenskoler og på en højskole.

Og så har denne oplysningsform endnu een bemærkelsesværdig fordel: Den giver mulighed for at gøre alt forståeligt. Der er ingen grænser for, *hvad* folk kan fatte, når det blot lægges frem med jævne ord fra mand til mand. Talen om, at grønlænderne f. eks. endnu ikke er „modne“ til højskoleundervisning, glemmer dette. Der kræves ingen anden modenhed end en ganske almindelig og jævn menneskeforstand, - det er netop hemmeligheden.

Bryld har en lapsus med at nævne den påtænkte grønlandske højskole som et skoleeksempel på specifikt danske fænomener, man vil overføre til Grønland. Det må lige være tilladt til slut at oplyse, at praktisk talt alle de lande, der i disse år står overfor de samme problemer som Grønland: Ghana, Nigeria, Indien, Pakistan og Japan, i de senere år har bygget højskoler efter dansk mønster, fordi de regner dem for de stærkeste aktiver i kulturkampen. I forvejen har højskolen solidt fodfæste i hele Skandinavien, Tyskland, Schweiz og Holland, så der er måde med det specielt danske. - -

Hvorom alting er: Situationen på Grønlands kulturelle front er nok noget uigen-nemsigtig, men dog ikke mere, end at det lader sig gøre at skimte konturerne - og at fremsætte påstande, uden at de på forhånd kan affejes som værende ubegrundelige. Og jeg tror i hvert fald, det er farligt blot at affeje den kritik, at ikke alt følges ad, som det skal på Grønland.